

Ольга ТИМОЩУК,
*старший викладач
кафедри філософії та конституційного права
ПВНЗ "МЄГУ ім. акад. С. Дем'янчука"*

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НІВЕЛЮЄМО ЧИ ІГНОРУЄМО?

Анотація

Вживання терміну "духовність" у різноманітних зворотах досить часто зустрічається у літературних, мистецьких, наукових творах, хоча й недостатньо розтлумачене у філософській, психологічній та педагогічній літературі. Внаслідок тривалого та довільного використання поняття "духовність" сьогодні втратило свій первісний сенс і стало відображати невизначене - до числа духовних відносять явища найрізноманітнішого порядку, починаючи із теософських вчень і закінчуючи політичним мітингом. Для сучасної української освіти важливо знайти **власну** відповідь на запитання, які ставлять сучасні філософи-освітяни: як можна зберегти історичну, національну традицію і не втратити минулих здобутків, або, іншими словами, як можливо зберегти національну демократичну основу освіти і повноцінно увійти у європейський освітянський простір.

Ключові слова: духовність, моральне виховання, педагог-духовний вчитель, педагог-батько, педагог-наставник.

Аннотация

Использование термина "духовность" в разнообразных оборотах достаточно часто встречается в литературных, научных произведениях, хотя и недостаточно разъяснено в философской, психологической и педагогической литературе. Вследствии длительного и произвольного использования термин "духовность" сегодня потерял свой первоначальный смысл и стал отображать неопределенное - к числу духовных относят явления разнообразного порядка, начиная от теософских учений и заканчивая политическим митингом. Для современного украинского образования важно найти собственный ответ на вопросы, которые ставят современные философы - образователи: как можно сохранить историческую, нацио-

нальну традицію і не втратити минулого насліддя, і, іншими словами, як можна зберегти національну демократичську основу освіти і повноцінно увійти в європейське освітнє простір.

Ключевые слова: духовність, моральне виховання, педагог-духовний вчитель, педагог - батько, педагог - наставник.

Annotation

The use of the term "spiritual" in different forms is often met in the literature, art and scientific works, but is insufficiently explained in the philosophical, psychological and pedagogical literature. Nowadays because of the long and arbitrary use the term "spiritual" has lost its original sense and became to reflect the uncertain things - they count different notions beginning from theosophical teachings and ending with political meeting. For modern Ukrainian education it is very important to find own answers to the questions which are asked by modern philosophers - educators: is it possible to save historical, national tradition and not to lose former or in other words how do we save national democratic foundation of the education and of full value to enter the European

Key words: spiritual, moral education, pedagog - spiritual teacher, teacher - father, teacher - mentor.

Розгляд проблеми почнемо із цитати: "З огляду на негативні процеси у формуванні особистості в сучасному світі, де відбувається руйнування систем вищих, гуманістичних цінностей, які визначають головні цілі, ідеали і сенс як суспільного, так і особистісного буття, знецінення понять совісті, честі, гідності, традицій минулого, авторитету науки, матеріалізація особистості, перевага продуктивної творчості над культурною, на перший план виходить розвиток національних цінностей, серед яких важливе місце посідають духовні цінності, виховання на духовно-моральних засадах, які у зв'язку з етнодуховним виступають як основа консолідації суспільства [1, с. 178].

Візьмемо з даного контексту уривок: "...виховання на духовно-моральних засадах". Безумовно, в оригіналі поняття "студент" є виразником кращих представників молоді, на його навчання та виховання витрачається неймовірна кількість грошей, на нього покладаються усі надії як на виразника національної еліти та носія елітарної

культури. Але на практиці це визначення не завжди є обов'язковим і відповідає дійсності: спілкуючись з молоддю, висновки напрошуються вкрай негативні; на лекціях з предмета етики як навчальної дисципліни, коли мова заходить про мораль та відповідальність, у студентів пропадає інтерес до лектора, обличчя набирають нудного вигляду. Така тенденція є загальноукраїнською, у Концепції "По-зашкільні заклади України" вказується, що "нині у молодіжному середовищі спостерігається різке зниження духовності й спад соціальної активності, нігілізм, цинізм й несприйняття загальнолюдських цінностей, глибока егоїстичність, душевна черствість, культ насильства, містики, споживацтва, порнографії, що супроводжується зростанням наркоманії, проституції, злочинності, психосоматичних і психічних захворювань, самогубств і спроби самогубств" [2, с. 3].

Чому, власне, такий стан українського суспільства? Безумовно, не можна у цьому звинуватити когось конкретно, адже кожний з нас зі свого боку прагне зробити найкраще, найякісніше, найтривкіше. Але коли ведемо мову за студентів, а внаслідок і наше майбутнє, кожний із педагогів намагається внести й свою лепту.

І як правило, ми прагнемо **керувати**, але не **зрошувати**. Зрошування - тривала дія, яка вимагає часу, здоров'я, знання. Виховування подібне до праці садівника, його відношення до квіток та дерев: необхідно знати природу ґрунту, природу рослини, кліматичні умови, і тільки тоді можна **допомогти** - **і це все, що можливо зробити**, - допомогти цій рослині розвинутися так, як їй властиво за власною природою. Ламати людину для того, щоб зробити її подібну собі - не можна. Один західний мислитель написав, духовне чадо можна привести тільки до нього самого, і дорога всередину його життя буває іноді досить довгою, іноді необхідно досить зірко розрізняти між нашим бажанням зробити людину подібну собі і необхідністю зробити її подібну Христу. Ще Григорій Сковорода говорив: "Збери свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Комай всередині себе колодязь тієї води, яка зросить твій дім та сусідські. Всередині тебе та основа, яку Плутарх називає джерелом спокою; намагайся його очистити, черпаючи не з свинячих калюж, а з священних книг святих людей. Хай не захоплює тебе юрба, що по морях і суші женеться за скороминущим, але, перебуваючи в своєму домі, дивись, що робиться поганого чи доброго. Чи допоможе тобі палац або золото, якщо ти

загубиш, вб'єш найціннішу душу свою, тобто самого себе? Хіба не з хвороб душі породжуються і тілесні хвороби? Навіщо блудиш розумом?/.../Христос Господьхай збереже твою душу і тіло від отруйних товаришів, від усякого бруду!"

Серед ознак духовно розвиненої особистості у педагогічно-психологічній літературі вказуються: "наявність у людини активної потреби пізнавати світ, себе, реалізація цієї потреби у пізнавальній діяльності, сенс життя; активне прагнення сприймати та відтворювати красу; усвідомлення явища життя як вищої цінності, єдності себе та Всесвіту, екологоохоронний тип поведінки; позитивні якісні зміни у системі ціннісних орієнтацій; здатність до незалежності від негативних впливів соціального оточення, завдяки вмінню розрізняти зло від добра, духовне від бездуховного, "вгамовувати" прояви зла в собі; низький рівень внутрішньої конфліктності (подолання суперечностей міждумками та почуттями, бажанням та необхідністю, любов'ю та неприязню, ворожість через духовні уявлення та вчинки); відкритість до удосконалення себе, яка стає можливою за умови здатності до самокритики; виявлення бажання та вміння створювати й послідовно втілювати власну програму духовного саморозвитку; духовний тип поведінки та духовні вчинки, що виявляються у позитивно-емоційному діловому ставленні до життя та внутрішнього світу іншої людини, які наповнюються духовним змістом в міру того, як людина усвідомлює: немає чужого чи свого, а лише єдність я - ти • він - вони" [3, с. 9]. Наскільки влучно усе вищесказане підсумував східний філософ Ш. Ауробіндо: "Духовність - це не інтелектуальність, не чиста мораль; не релігійність і не емоційність. Усе це у сукупності велика цінність, підготовчі шляхи до дисципліни та очищення людської природи".

Карл Поппер писав, що "вчитель не повинен нав'язувати своє мірило "вищих" цінностей учням, мусить старатися збуджувати їхній інтерес до цих цінностей. Він повинен піклуватися про душі своїх учнів" [4, с. 300] 1 Банальна фраза: "діти - наше майбутнє". Сьогодні ведеться чимало дискусій про шляхи реформування вищої школи. Основною ідеєю всіх, кому не байдужа доля вітчизняної вищої школи, "є заперечення непродуманих дій, коли під гаслом виконання вимог Болонської угоди руйнується унікальна система педагогічної освіти, яка творилася впродовж тривалого часу з урахуванням слов-

'ямського менталітету, традицій і перспективного бачення майбутнього" [5, с. 34]. За поняттям "студент" криється передусім поняття "Людина" з її проблемами, невдачами, непорозумінням, успіхами, визнанням. Студент - слов'янин не тотожний студенту - американцю (напіванекдотичний факт: у 1990 році на брифінгу в Білому домі повідомлялося, ідо 3 роки тому 700 000 учнів закінчили вищу школу і після 12 років навчання неспроможні прочитати свої власні дипломи [6, с. 269]), студент - українець не тотожний студенту-росіянину Мова зовсім не йде про шовінізм, націоналізм чи інші "ізми": мова йде про ментальність та релігійність. Про це у "Мудрих порадах до батьків" писав Данило Савич Туптало: "Хто до чого звикне з дитинства - від того і під старість не скоро відстане, і які правила засвоїть молодим, добрі чи погані, з тим постаріє і помре. Мале дитя подібне до дошки, приготовленої до картини, і яке зображення намалює на ній живописець, добре чи погане, те і залишиться назавжди". Професор Григорій Ващенко [7] аналізує різні виховні системи Європи і констатує факт абсолютної досконалості християнського виховного ідеалу, чимало рис якого притаманні українському національному виховному ідеалу.

Запитуючи студентів, яким чином ми, педагоги, змогли б вплинути на їхній духовний рівень, отримала шоковую відповідь; "Жодним чином". Через певний час, коли власні емоції вляглися, виявилось, що нічого шокового у відповіді студентів немає. **Це наша внутрішня педагогічна проблема: коли ми, педагоги, тільки говоримо про "духовний злет", або ж "духовний занепад", "духовно розвинену особистість" або ж "духовно занедбану особистість", визначаємо те-то і ось це "складовими духовності особистості", або, ж іншими словами, переливаємо з пустого в порожнє, чи, наслідуючи влучний вислів Ольги Сухомлинської, ведемо "публічну риторику про моральність" [8, с. 18] на шпальтах освітянських газет, але не є духовними вчителями, батьками, наставниками** нашим студентам, ми знову сміливо можемо повертатися до початку висновку, де вказано, "... нині у молодіжному середовищі спостерігаються різке зниження духовності" і далі нижче по тексту.

Є ще одне принципове запитання: хто ж такий духовний батько, наставник, вчитель? Батьківство заключається у тому, що певна людина, - і цією людиною може бути не обов'язково священник, - поро-

дила до духовного життя іншу людину, яка, спостерігаючи за нею, побачила, як каже старе прислів'я, в її очах і на її лиці сяння вічного життя, і тому змогла до неї підійти і просити бути її наставником, керівником. Батька також відрізняє і те, що він однієї крові, і у духовному житті - одного духу зі своїм учнем, і може його вести, тому що між ними є істинна, не тільки духовна, але й душевна співзвучність. Адже недарма з античної Греції бере своє походження термін "педагогіка", який залишився в якості назви науки про виховання й по сьогодні ("пейдагогос" - дітоводій).

Література:

1. *Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура: Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: Міжвідомчий наук. збірник. Т.16 /Наук.-дослідний ін-т "Проблеми людини". -К, 1999. -320 с. С. 178.*
2. *Позашкільні заклади України: Концепція. - К, 1993. - 27 с.*
3. *Юзвак Ж. Духовний розвиток: сутність, мета, умови здійснення // Початкова школа - 2000. - № 4. - С. 9 -10.*
4. *Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. - К, 1994. -327 с.*
5. *Кондрашова Л. Проблеми вищої педагогічної освіти та її модернізація у світлі Болонської угоди // Вища школа. - 2008. - № 1. - С. 26 - 34.*
6. *Жуковський В. Християнські цінності в історії американської освіти //Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття: Збірник наук. записок НУ "Острозька академія". Т. VI - Острог, 2002 ■ С. 259 -271.*
7. *Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т.1. - Полтава, 1994 - 192 с.*
8. *Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей //Шлях освіти. - 2002. -№ 4. - С. 13 -18.*